

Emek Erez: Zabel Yesayan unutulmasını diye...

Posted on 03/05/2018

Zabel Yesayan çok boyutlu tartışabileceğimiz bir yazar. Kendisine gelen eleştirilere kendi cemaatinden olsa bile cesurca göğüs geren bir kadın, öğretmenlik yaptığı sırada kendisi için ayağa kalkan öğrencilerine; “Bu talebin yerleşik kurallara aykırı olduğunun farkındayım, ama sizi ayakta görmek beni rahatsız ediyor. Askeri talime öyle benziyor ki...” diyerek hiyerarşiyi reddeden tavrı, barışı her daim kafasının bir köşesinde tutan, her şeye rağmen nefret etmemeyi başarabilen duruşu, feminist mücadelesi ve şimdinizde geçmişimize tanıklık etmemizi sağlayan, bize sezdirerek mesaj veren metinleriyle kıymetli bir isim.

Zabel Yesayan çok farklı açılardan üzerine cümle kurulabilecek bir yazar. Son yıllarda metinleri tek tek Türkçeye kazandırıldıkça ve onu daha yakından tanımaya başladıkça, hakkında daha çok konuşuyor ve düşünüyoruz. Biz, geçmişin yükünü taşıyanlar için Yesayan’ın bugünlere ulaşan mesajının çok kıymetli olduğunu düşünüyorum, bu nedenle her metnine ayrı ayrı yerlerden bakarak, bugüne dair “iyi” olanı bulmak konusunda ondan öğrenecek çok şeyimiz var. Çünkü onun yazı deneyimi, çocukluğu dışında zorluklarla geçen yaşamı, çabası ve her şeye rağmen umudu, bizlere sözünü söylemeye devam ediyor, yaşananlar karşısındaki umutsuzluğumuzu azaltıp, ne yapabiliriz sorusunun cevabını aramamıza vesile oluyor.

Zabel Yesayan: tanık, sürgün, feminist, eşitlikçi, barış yanlısı, yazar. Bir insanın birçok kavramla anılması ona yüklenen anlamı etkiler. Zabel Yesayan'ın belirleniminde, ona bakışımızda bu kavramların rolü büyüktür elbette. Yesayan tanıktır, 1909'da Adana'da yaşanan katliamın ardından, İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin bölgeye gönderdiği yardım

heyetindedir. Gördükleri düşünülünce kırgın hissedip bir kenara çekilebilir, tanık oldukları karşısında çaresizliğe kapılıp varlığını “edilgin” bir noktaya taşıyabilir, müdahil olamayacak kadar yorgun hissedip, kendi köşesine çekilebilirdi. Bu gayet insani olabilirdi ancak o öyle yapmadı, gördüklerinin kaydını tutmalı ve geçmişi şimdide bir yerde kurmalıydı. Bu nedenle her şeye rağmen belki de tek bir kaygıyla “unutulmasın” diye, Yıkıntılar Arasında adlı metnini yazdı.

KİŞİSEL DENEYİM VE YAZI

Zabel Yesayan’ın yazma deneyimi üzerine de düşünmek gerekiyor. Özellikle anlatılarında karşılaştığımız, Yesayan’ın yaşadıklarıyla, kendi içsel deneyimini birleştirmesi üzerinde durmaya değer. Onun yazı edimine dair şu cümleleri bu konuda bize bir şeyler anlatıyor; “Her şeyden önce şunu belirtiyim ki, konu ikincil önem taşır. O, benim romanı yazma sürecimde yavaş yavaş ortaya çıkar. Bana heyecan veren kişisel deneyimden kaynaklanan fikirdir.” Yesayan, bu cümleyi kendisini kesin bir ideolojik fikirle yazmadığı gerekçesiyle, özellikle de Silahtar’ın Bahçeleri hakkındaki eleştirilere yönelik söyler.

Aslında Yesayan, zor olan bir şeyi yapar bu metninde, kendisini ortaya koyar. Yaşadıklarının üzerindeki etkisini, hezeyanlarını, umutlarını, umutsuzluklarını, çocukluğunu, kadınlığını, ailesinin zor ve mutlu zamanlarını anlatıya dönüştürür. Çünkü herhangi bir ideolojiye veya kurguya bağlı yazıda üstten bir belirlenim olur genellikle. O ise dış dünya deneyimini kendi iç dünyasıyla birleştirerek anlatmayı seçer. Çünkü şunun farkındadır kişisel deneyimden beslenen yazı bir şekilde bellek aktarımıdır.

Yesayan, belki de yaşamının farkındaydı, yaşadıklarını en iyi kendisi biliyordu ve bir gün bir yerlerde değebileceği, onun yaşamından, kendi şimdisine bakabilecek okurlar olacağını tahmin ediyordu. Ve yanılmadı da çünkü bizler bugün Üsküdar'ın Silahtar Bahçeleri Mahallesiinde “Hap kadar bir şey” (age. 92) olarak doğmuş Zabel'in yaşamını her ayrıntısıyla bilmek istiyorsak, metinlerinde bize sezdirdiklerini kavramak için çabalıyorsak, onun kendi deneyiminden beslenen, “Silahtar'ın Bahçeleri” metninin mesajını da almışız demek ki. Yesayan'ın belleğini kazarak ortaya çıkardığı bu metin bize, memleketim dediği yerden ayrılmak zorunda kalmış bir yazarın

hissiyle birlikte, geride bırakılmış bir yaşamın o zamanını hatırlatırken, yükümüzü de anımsatıyor, yüzleşmeyi, şimdide huzuru bulmak için geçmişin acı hatıralarından çıkarılacak dersler olduğunu ve dahasını.

TARİH MELEĞİNİN GEÇMİŞE DÖNÜK YÜZÜ

Burada Benjamin'in şu cümlelerini de hatırlamak gerek: “Olayları dönemine göre ayırt etmeden sayıp döken vakanüvis, şu doğrudan yola çıkar: Hiçbir olay tarih içinde kaybolmuş sayılmaz. Oysa ancak kurtulmuş bir insanlık geçmişine tümüyle sahip çıkar. Bu demektir ki, ancak kurtulmuş bir insanlık geçmişini bütün anlarıyla zikredebilir” (2012: 40). Tarih olayları egemen görüşe uygun bir şekilde saptayıp zaman çizelgesinde bir yere yerleştirmek değildir çünkü. Geçmişin bütün anlarını korkusuzca zikretmek için zamanın tüm iyi ve kötü anlarını anmak gerekir. Bunun için ise geçmişe inmiş perdeyi aralamak, resmi tarihin kalın perdesini kaldırmak, tozunu silkelemek ve yüzleşmek gerekir. İşte Yesayan'ın bize yaptırdığı bu. Çünkü “Silahtar'ın Bahçeleri”nden onun yaşamına bakmak, bize bir şekilde perdeyi aralamanın bir yolunu sağlıyor. Yine Benjamin'in söylediği gibi, “tarih meleğinin yüzü

geçmişe çevrilidir” (2012: 43). Ve geçmiş sadece zaferlerden ibaret değildir “yıkıntılar arasında” olanı da görmek, ölünün, artık kendini ifade edemeyecek, hakkını isteyemeyecek olanın, adaleti için zamanın geçmişiyse şimdisinin arasındaki bağlantıyı kurmak gerekir.

SEZDİREN YAZI

Zabel Yesayan’ın Türkçeye kazandırılan metinlerinde dikkat çeken bir diğer durum da yazarın metninin fikrini okurun sezgisine bırakması. Yesayan, anlatmak istediğini gözümüze sokmadan, alt metin dediğimiz durumu okura bırakan bir yazı deneyimi ortaya koyuyor. Meliha Nuri Hanım üzerinden konuya bakalım. Yazar, savaş ortamında bir hastaneyi konu ediyor metninde. Meliha Nuri Hanım metnin ilk başlarında savaş karşıtı bir profil çiziyor; “Yeter ki bitsin! Nasıl neticeleneceğinin ne önemi var? Kimin işine yarayacak bu zafer? Birkaç beyle efendi bayram edecek, sevinecek... Başka ne?” (age.19). Ancak metnin ilerleyen bölümlerinde etrafında onca felaket yaşanırken bu cümlelerin çok uzağında bir tavır sergiliyor. Daha çok unutamadığı aşkı üzerinden çektiği acı ile öne çıkan Meliha Nuri Hanım, yanı başında ailesini sürgün yolunda kaybetmiş Ermeni doktorun acısını bile göremiyor. Ve dahası savaş ile ilgili çoğunluğun fikirlerine eklenen bir tavır sergiliyor. Doktor Remzi Bey onun aksine Ermeni doktorun acısına ve yaşananlara öfkeli bir profil çiziyor. Meliha Nuri Hanım bir şekilde bu tavrını kıracak gibi olduğunda, bazen istemeden bile olsa hırçınca nefret söylemine yaklaşan sözler sarf ediyor.

Metne genel olarak baktığımızda belki daha çok savaşa, tek tek karakterlerin savaş karşısındaki konumlarına ve Meliha Nuri Hanım'ın aşkına odaklanıyoruz. Ancak üzerine düşününce fark ettiğimiz, Meliha Nuri Hanım'ın tanıklığı oluyor. Karakter hastanede onca şeyi görürken, diğer karakterlerle aynı ortamı paylaşıırken, hayatının daha çok kendine odaklı olmasının sezdirmediği şey aslında onun yaşananlar karşısındaki duyarsızlığı ve egemenlerin söylemine eklenen düşüncesi. Yani bir bakıma tanıklık sorumluluğundan kaçması. Yesayan bizi metinde başka şeylere odaklarken aslında bize sezdirmediği şu oluyor böylece, şahit olanların sessizliğinin de yaşananlardan doğan

sorumluluğu. Bana kalırsa Yesayan'ın yazma deneyimine bu açıdan da bakılabilir. Bir eve dönüş metni olarak düşünebileceğimiz "Sürgün Ruhum" için de benzer bir durum geçerlidir. Çünkü yıllar sonra memleketine dönen bir insanın hesaplaşmalarının sezdirmediği çok şey vardır, gitmiş olan için geri dönmenin anlamı, bunun getirdiği hesaplaşma ve sorgulamalar gibi.

ZORBALIĞA VE ADALETSİZLİĞE KARŞI

Yesayan çok boyutlu tartışabileceğimiz bir yazar. Kendisine gelen eleştirilere kendi cemaatinden olsa bile cesurca göğüs geren bir kadın, öğretmenlik yaptığı sırada kendisi için ayağa kalkan öğrencilerine; "Bu talebin yerleşik kurallara aykırı olduğunun farkındayım, ama sizi ayakta görmek beni rahatsız ediyor. Askeri talime öyle benziyor ki..." (Silahtarın Bahçesi, s. 48) diyerek hiyerarşiyi reddeden tavrı, barışı her daim kafasının bir köşesinde tutan, her şeye rağmen nefret etmemeyi başarabilen duruşu, feminist mücadelesi ve şimdimize geçmişimize tanıklık etmemizi sağlayan, bize sezdirerek mesaj veren metinleri... Hepsini ayrı ayrı üzerinde durmayı gerektiriyor, Yesayan çocukluğuna dair anılarından

birisinde şöyle diyor; “Keşke zorbalığa ve adaletsizliğe karşı savaşabilseydim ve bu uğurda ölseydim” (Silahtar’ın Bahçeleri, s. 114) sanırım bunu başardığını inkâr edemeyiz çünkü onun çabası unutulmasın diyeydi ve unutturmayanlar her dönemde olacak.

Kaynak: gazeteduvar.com.tr